

ВОЛЬНАЯ Беларусь

№ 8. 1918 г. 10-го (25) сакавіка 1918 г. № 8.

Што будзе?

Што будзе с табою, убогі народзе,
Дзе схована лепшая доля твая?
Дзе думка аб волі, зямліны ды згодзе,
Ці ж зноу тваё праца—на зыск гультая?
Без жалю, без сэрца, у няволі вялікай,
Цябе ўсе, хто хоча, цягаюць, скубуць,
А ты нібы хворы, як сонны, як дзікі,
Ні можаш працінуцца, ні хочаш зірнуць.
Устанай жа, люд мілы! Жыві, бараціся
Ад жаху згінуты, ад печнай нуды.
Цяпер хопі абаяла сябе азірніся,
Ратуйся, як можаш, ад нелькай бяды!
Ты дось падрэмаў у часіну апекі...
Дык гляньжа—дзёс поны чкае нябе.
Ці ж ты, скажыны, забіты, палека?
Шукай свайго права ні ў сыне—ў ба-
рацьбе.

І сонно зазіяе; разойдуцца хмары,
Як знайдзеш ты долю сваю.
І згінуць аладайствы, разбоі, пажары
На ўсім Беларускам краі.
І зноу засьпяваюць дзеўчата у полі;
Над ніваю жоўтай зазвоняць сярпы...
Скажы ж, мой вародзе: «Мне горадаволі,
Зрабіўся я вольным, я ўжо ні сьля-
Каб нашы суседзі цібе шанавалі, [ны!...]
Каб дзёс твой зьмяніўся напек,
Каб добрыя людзі цібе пазнавалі,
Як таго, што скінуў пакуту ды зьдзеж.
Калі ж гэта ўбачу зарніцу на ўсходзе,
І вольнаго ў вёсцы знайду ратай?
Што будзе с табою, убогі народзе,
Дзе схована лепшая доля твая?..

Мінск 27/11—1918 р.

Макар.

Плач Волі.

Над крываваю зямлёю
Хтось нішчасны шчасся просіць.
Над крываваю зямлёю
Волі плача і галосіць:
«Эх, вы людзі, эх, вы людзі,
«Што са мною вы зрабілі?
«Эх, вы людзі, эх, вы людзі,—
«Волю вы сваю згубілі!»
І людзі на ўсе дарогі,

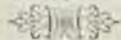
Тыднёвік палітычны і літаратурны.

Умовы падпіскі:

На год.....12р. —
На поўгода.... 7р. —
На 1 мес.... 1р. 50к.

Адрэс рэдакцыі і адмі-
ністрацыі: г. Мінск За-
хараўская, 18. Тэл. 776.

Нерамена адрэсу 50 к.
Год выдання II.

Цана асобнага № 40 к. п.

Ніхай жыве Вольная Беларусь!

Зьмест № 8: Што будзе? верш Макара;
Плач Волі, верш Яскара; Мір і Беларусь,
артыкул Я. Я-ко; Родная мова і не значэн-
не, артыкул Я. Я-ка; Прыфрантаваны рубж
на Беларусі, нататкі і ўражэнні З. Бадуні; Ні ха-
піло сіль, аповяданне А. Галіны; Сымон Му-
зыка, поэма Якуба Коласа; Кроніка, драбн. вер-
шы і др..

раіны і Фінляндзіі. Ратаваўшы палы
сьвет, самі сябе выратаваць ні спрамаг-
ліся.

На момант падпісанага трактату, Расія
страціла ўсе тыя ні вялікарускія землі,
якія былі прылучаныя мчом і дыплама-
тыяй да даўнейшага Маскоўскага кня-
ства. Страчана Арменія, аднала ад Расіі
Фінляндзія, землі Надбалтыцкія, Украіна,
Польшча, Літва і заходнія частцы Бела-
русі, Усходняя Беларусь, акупаваныя пры
апошнім ваступленню.—як Міншчына,
палова Магілёўшчыны і Віцебшчыны, на-
вадуг варункаў міру, фармальна заста-
юцца пры Вялікаросіі, а фактычна яны
будуць заняты нямецкімі войскамі да тых
пор, покі ні ўтворыцца агульна-еўропей-
скі мір, або ні скончыцца расійская дэ-
мобілізацыя. Абшары, забраныя немцамі
да апошняга наступлення і быўшыя ко-
лісь пад уладаю Расіі, больш да Расіі на-
лежаць ві будучы, і Расія ні мае права
уменьшацца да унутраных спраў тых
мійецаўскаў.

Такім чынам, ад быўшай дзяржавы
Расійскай засталася толькі Вялікаросія,—
быўшае княжацтва Маскоўскае, або Ма-
сковія. Цяпер Вялікаросія, як і даўней,
зусім адрэзана ад З.-Эўропы і зноу аны-
нулася на паграніччю з Азіяй. З утратою
Надбалтыцкіх правінцый, зачынілося ак-
но ў Эўропу, прарубленае Пётрам Вялі-
кім, і згінула праца цароў маскоўскіх. А
калі дадаць сюды аднаўленне гандлёвага
трактату 1904 г. з зьмеламі на карысць
Германіі, то трэба сказаць, што Вяліка-
росія настаўлена ў нізмерна цяжкае эка-
намічнае становішча. І трудна сказаць,
дзе капец тым нішчасным, якія ваяцця
з усіх бакоў на быўшую дзяржаву Расій-
скую, калі ўзяць яшчэ на увагу пасуван-
не японцаў у Сібіры...

Цяжкае становішча і нашай старонкі,
Беларусі. На міравыя перагаворы бела-
русаў ні русьцілі. Імя Беларусі ні разу
ні ўспаміналася ў Берэсці, калі абмі-
нуць увагу фов-Гофмана аб разгоні ўсе-
беларускага конгрэсу». Умовы паміж
Вялікаросіяй і цэнтральнымі панствамі
жына гавораць, што заходнія частцы Бела-
русі,—Віленшчына, Гродзеншчына і ча-
стка Міншчыны—адарваны на заўсюды,
і дзёс іх маюць устанавіць германцы ў па-
разуменні з насяленнем. Заходнія частцы
Беларусі акупаваны нямецкімі войскамі, і
германцы гатовы ачысціць яе ад свай-
го войска пасля агульна-еўропейскага
міру і аддаць яе Вялікаросіі ўжо, мабыць,
без усякага паразумення з насяленнем. І
вось так Беларусь падзелена на дзве
часткі с тым, каб заходнія частцы яе за-
ставалася ў залозі да ўтварэння агульна-

Мінск 30/хв—1917 г.

Яскара.

Мір і Беларусь.

У нядзелю, 3-го (18) сакавіка, у Берэ-
сці падпісаны міравы трактат паміж
цэнтральнымі дзяржавамі і Вялікаросіяй.
Такім чынам, большэвіцкі вялікарускі
уряд прымушаў бы згадзіцца на тыя ва-
рункі міру, якія былі запрапанаваны гер-
манцамі. Формула—ні міру, ні вайны—ні
збавіла ад ганебнага міру. Мала таго, ска-
рыўшыся перад пераможцамі, большэвікі
абавязаліся нібаўна памірыцца з Украін-
скаю Народнаю Рэспублікай і вывесці
свае войско і чырвоную гвардыю з Ук-

го міру. Далейшы лес нашай старонкі залежыць ад таго, як скончыцца вясенняя сирава немцаў з ангельцамі і французамі.

Тым часам, німа ведама, калі скончыцца вайна на Заходзі. Мір Вялікаросіі з цэнтральнымі дзяржавамі ні зрабіў ні якіх перамен у палажэнню Беларусі. Беларусь як была расьпіта, так і застаецца. І цяпер сирава у тым, каб за той час, які аддзеліла нас ад агульнага міру, умацавалася на Беларусі наждаванне, нашае нацыянальнае нізалежнасць і каб утварылася німагчымасць раздзелу нашае спакутанае айчыны. Трэба выкарыстаць утваранае палажэнне і далажыць усе сілы і захадаў, каб залучыць наш край у адзін цэлакупны, нацыянальна нізалежны арганізм.

С кім нам быць—з Усходам ці Азіяй—гэтае пытанне шыйна быць вырашавана без вагання. Звышак з спустошанаю, эканамічна зніжанаю, зруйнаванаю і адеўна ад мора Вялікаросіей нагарае нам эканамічным, грамадзянскім і нацыянальным завашадам і ні забяспечвае нас ад новае вясенняе пачаткі, бо трудна спадзявацца, каб акрынушая Масква ні паждала сабе рэваншу.

Беларусь шыйна дабіцца прадстаўніцтва на агульна-еўрапейскім міравым конгрэсе.

Я. Л.к.

Родная мова і яе значэнне.

(Галас М. Г.)

Ні даўна яшчэ пачалося беларускае адраджэнне, пачатак яму палажылі нашы пісьменнікі і паэты і многа іншых верных і шчырых сыноў свайго краю. Яны самі скрозь гавораць па-беларуску, пішуць кніжкі, выдаюць газеты, стараюцца увесці сваю мову ў школы і ў навуцкія інстытуты нашага краю. І ўсім нам трэба вучыцца гаварыць па-беларуску, бо хто жа, што ён беларус, а мовы беларускае ні прызнае, той кенскі беларус. Ні прызнае ён карысці роднаму краю. Міцкевіч і Сыракомля былі беларусы і ведалі, што яны беларусы, але калі яны гаварылі і пісалі па-польску, то уся праца іх паніла на баганце і пыху польскага еўроду. «Хто любіць Айца Набеснаго, а бліжняго свайго нінавідзіць»,—сказаў Хрыстос: «той кажа ніпрауду». Хто любіць свой край, а культуры яго ні прымае, той лажы,—скажым мы ад сібе.

Трэба нам самым панаваць сваю мову і гаварыць скрозь па-беларуску, як гэта робяць расійцы ці палікі, тады і чужыя людзі стануць панаваць яе. А то як жа яны стануць панаваць яе, калі мы самі ні пануем?

Дзеля гэтаго нам трэба адабыць сабе навуку і асвету ў сваёй мове, каб дагавіць іншыя народы, бо мы далека ад таго, што ні мелі сваіх школаў. Асвета наша павінна быць беларускаю, бо толькі ў сваёй хаці свая воля і праўда.

Вялікі украінскі паэт Т. Шаўчэнка сказаў:

Вучыцеся, браты мае,
Дукайце, чытайце,
І чуючы навучайцеся.
Але й свайго ніпучайцеся.
Ні пучайцеся таго слова,
Што малі сьлывала,
Як маленіх палыхала,
Малых сьлывала.

Трэба вучыцца роднай мовы. У нас

чамусь думаець, што калі кніжка ці газета напісана па-беларуску, то яе павінен разумець кожны, вават безграмацны. Каб мова заводзілася толькі дзеля таго, каб лягчай разумець, то можна было б і ні турбавацца: народ беларускі адолен вучыцца ўсёй сваёй мове. Але родная мова мае сваю уласную цэнну і значэнне. Перш-на-перш, разуменства, яна дапамагае нам лягчай і хутчай пераходзіць навуку і асвету. Але сёння ў тым, што родная мова—гэта душа народа, яго скарб,—баганце і аздаба. Толькі прав асвету ў роднай мове мы дойдзем да лепшай долі, толькі яны выведзе нас із цемры на шлях волі, братэрства і сьветлага, разумнаго жыцця. Быў час, калі ў Заходняй Еўропі ў школах і навуцы панавала латынь. Тады навука, перагатаваная ад кракаў і рымлян, спынілася. Людзі тапталіся на мейсцы, ламаці голаў над кабалістыкай і алхіміяй, шукаючы некаго «жывога эліксіру». І толькі тады, як трэкнуліся яны, што гэтаго «жывога эліксіру» і шукаць ні трэба, бо яны яго маюць і што гэты эліксір—сёньня іх родная мова,—толькі тады пачалося эпоха адраджэння. І людзі шпарка сталі пасувацца ўперад на дарозі да навукі, асветы і людскога добрабыту.

Цікава, што і народ у істочні сваёй разумее гэта і выказвае гэта ў сваіх песнях і казках. Мы ведаем, што народ беларускі, змагаючыся з гістарычнымі злыднямі сваімі, страціў шмат сілы ды змарам загнуў дзяржаўным сном. І, мабыць, у гэты стражны час шчыры і нацыянальнаго ўціску, стварылася казка пра забітаго брата. Апаведзецца яна ні ўлетку, як сьвет Божы грае і красе, і ні ўзімку, калі мароз і завіруха, а ў часе вялікаго пошту, на прадрывы, на перагатаў новаго жыцця.

Ні грай, дудачка, ні грай!
Майго сэрца ні уражай.
Мойне браціны забілі,
Пож мае з сэрцаўмо тэадзіі,
Чаранком почы напхалі.

Браціныкі—гэта Палішча і Масква, над паваннем каторых жыла Беларусь... І апаведзецца ў каліны гэтай, дзе дастануць лекаў, дзе можна разстаранца тае вяды жыўчае і гаючае, каб адратаваць забітаго брата.

Для нас, сучасных дзяцей Беларусі, тымі лекамі, тою вадой жыўчаю і гаючаю сёньня нашай беларускай мове, пісьменстве і асветы на грунці роднай культуры.

Толькі мова і асталася ў народзе нашаго на ўсе яго адродзі, толькі яна, моу тая дудачка ў казцы, граці і прамоўліла ўсім у сьвету, што *жыў яшчэ наш народ і жыць ён хоча, і жыць ён можа, і жыць ён будзе*. Адна яна, нашая родная мова, асталася паміткаю даўнейшай славы Беларусі і служыць нам німіручай надзеяй на будучы росквіт, а цяпер нясе народу сьвет сьведомасці нацыянальнай, палітычнай і грамадзянскай.

Я. Л.к.

Прыфрантавы ружыж на Беларусі. (Нататкі і уражэнні).

I.

Гэта было калі трох гадоў таму назад. У вочнай цішы беларускіх вёсак

пачуліся першыя глухія і далекія гарматныя выстралы. Далекія зорныя пажарышчы фарбавалі ночнае небо.

Людзі слухалі і глядзелі на гэта, поўныя зацікаўленасці і трывогі. Людзі адчувалі і дагадываліся, што на іх надыходзіць нешта новае, страшное і німінуе. Людзі пакорліва чакалі той чорнай сілы, якая мелася зварушыць, перавярнуць і ператварыць увесь аад іх стараго, спакойнаго жыцця...

І тады быў у вёсцы і добра памятаю гэты пастрой. Такі пастрой бывае ў простых селяні на полі ў часе зацьмення сонца.

Блізіліся гарматныя выстралы-грымоты. Пыхало агнём ад блізкіх пажарышчы. Земля дрыгала і панетро завалалася порахамым адкім дымам. Вясковыя людзі пачалі хвацца на лясох ад налетаў казачкіх бандароў і німецкіх разведчыкаў. Ніспакой і трывога расьлі ў селяні з мінуцы на мінуцы. Тымчасам спалі ні раздзевалючыся, на чароду, старая і малая.

На ніхкіх гасцінцах, ні бачаюшых ніколі сьвету і людзей, загручалі шлі-зорныя асобы, прыпаліся дзесяткамі тысячам узброеным салдатам, жараўлі аўтамабілі, пужаючы нікельнымі пражэктарамі-важымі глухія вёскі. Над небам пачалі клекатаць ларшоны-аэрапланы, нібы сталевы заварожаны вырай, нібы вешчаны печога нібывалаго, жудаснаго... А хвацілі унікаючы жыццёй ланцаў гвалтоўна рынуліся з роднай зямелькі, пачала ніпрэтомная ды унікала с-наз агня на чужыну, азначваючы свой шлях, абанал гасцінцу, кражымі на сьвечных мотыках... За бежанцамі салдаты гвалі вялізарныя стады рэкізаваных жывёлін, якія надымалі цэлыя вобласці нілу на дарозі і жудасна-тыка рэвалі...

Гэта было ў часе прарыва немцамі фронту каля Баранавіч, Маладэчна і Смалені. Людзі нісконны былі тады болей усяго перападозаны тым, што іх лавілі на аконныя работы.

Нямалу фронт устанавіўся. Жыццё ў прыфрантавым ружыжы закіпело ўсіленым футурычным тэмпам. Наплыв чужых людзей розных элемэнтаў і рознаго стану,—як з вайска, з палоннікаў, з бежанцоў, з дарожных атрадаў, с союзна гарыдоў і земскаго, с «Савєро-Помощі»,—свайго роду часовае перасяленне на-родаў,—моу за гэтыя тры гады вельмі вялікі ўплыў на Беларусь, а на прыфрантавым ружыжы перамяніў увесь бытны ўклад жыцця, ажно і нагнаў трудна. Мейсцовы быт вёсак, мястэчак і мест пераіначыўся, прыняў зусім новую акрасу ў сваіх эканамічных і маральных стасунках.

Згінуло і пайшло дымам парыхавым усё ранейшае, самабытнае і традыцыйнае. Наіўна-патрыярхальную псыхалёгію масаў зьмяніў дзікі і ніведамы псыхал.

Ад старога жыцця асталіся адны ўспаміны, адны глухія одрукі падводных званіц...

Мне як раз здарылася пажыць колькі часу ў прыфрантавой паласе на Віленшчыне і Міншчыне ў восень 1915 г. а потым быў у раз'ездзі пады месяц на валасцях Вілейскага павету ў восень 1917 г. За гэты час вельмі вуката разначылася розніца жыцця. Чародзейная мэтамарфоза—ні тыя людзі, ні тая прырода. С кожнага кутка, с кожнага чалавека веіць новай «культурай».

Дарогі нібы то папраўлены «дарожнымі атрадамі». Зробляць насыні. Ні шкадавалі мейспамі самаго найлепшага лесу на гэту справу. Былі кавалкамі на гасцінну памосты с самых тоўстых бяроўняў. Масты, тэлеграфныя слупы. Але на ўсёй гэтай працы, дзе патрачаліся безмерныя народныя багатствы, відань нігунтованасць, сьлесніасць, часоваць. Зроблена на «покуль што», на адбыццё павішасць. Здаецца табе, што «дарожнікі» паумысьне павісавалі—на самых высокіх пераправіх насыпях езда горшай, як на ранейшых пернабытых дарогах... Усюды шыршае на шыбе грязь і чунь душы ні вытрасае, як пападаеш на кучу каменняў, або ў глыбокую калюгу. За тое, галі глянеш на бакох, дзе раней гулі пёмыя бары і пушчы, дык робіцца сумна—алым нустальні асталіся, толькі блішчаць белыя круглыя абрубкі шпек, нібы вільзаныя грыбы... Мейспамі выкапаныя сярэд палы імшы. Гэта капаці шпек на насыні, хаця шпек гэты памірае, нібы кашалі у хваробе, адно толькі, што грязь прыбавілася. Сумуюць старыя і жалюцца.

Усюды на тракту з Мінска да Даўгінава (калі 85 верст) спатыкаюцца калачаті і розныя паволькі вітутэйшага фасону, — усе купленыя ад бежанцоў розных губэрняў. А людзі на вёсках і мястэчках усе, ад малаго да вялікаго, з ног да галавы, у вопратках «зашчытнаго» коліру. (Назіж ішым, уся Расія адзета няпер у зашчытны колір фасону «галіфэ»). Так і мазолыць вочы на кожным проку ватуюкі—«хвухраячкі», бінты і «аморыланні». Я бачу ў адной вёсцы старога дзеда ў казанскіх штанах с чырвонымі замаскамі. Праўда, і ён падкідваці над ім, называючы яго «казак».

І пэўні ні было змаганьня на гэтай чысьці, каб ні скупшвалі салдацкага абмундаваньня на гарадох, мястэчках і вёсках, пры старым і пры новым рахунку, адбіралі купаныя рэчы, арынтоньняці, штрафавалі і пінюта ні намагале. Увесь край, «отъ имениа до перваго пошта», адзеты ў «зашчытку» і сьмяюцца ўсе на ўсімі страсімі законамі вясёнаго часу «зашчытным» сьмехам, бо другога выхаду няма.

У моладзі па вёсках найвышнім пытам лічанна шыршчэніі фабрыкацый аустрыяцкіх палонных. У кожнай ауханатай дзяучыны можна убачыць на пальцах 3-4 штыкі гэтых шыршчэнкаў.

У гаспадынь замест гаршкоў—салдацкія кавязкі, а замест шклянак—блешанні ад кансэрваў: «кансэрвачкі».

А мова якая. Божухна Ты! Праўдавайе Вавіленскае столічварэньне. Тут і і польско-ломжэнская акантатая ад бежанцоў, і пямецкія словы ад палонных, і латышскія і палікарускія ад «дарожнікаў». Стварыўся такі багаты лексікон слоў, што проста наладзі дыбам. Большая частка гэтых слоў і выразаў да друку ні падходзяць. Іны дадаюцца да любой гутаркі, як перац, ні соды да страшы. Імі перасыняю кожнае апавяданне селяніна, нібы гарох коліроўкамі паперкамі. Вось нікаторыя словы я даю: «пейкрэв», «холера», «як Бога кохам», і г. д. А гэта «як Бога кохам» часта дадаюцца да ідронных ніцэпурных прамоваў так спрытна, што і сьмех і злосьць бяра. Як гэта тут даўна добра прышчапілася краснамоўство полдскаго пізу...

А песьні пуюцца ўсюды салдацкія, новаго калібру. Глаўным чынам зававала сымпатыю адна песьня, аблінеушая матэрам усю Расію. Мой хурман, з якім я ехаў з Менску да Даўгінава, усю дарожку гэту песьню сьпеваў:

По улицам ходила большая крокодила,
Она, она зеленая была.
В зубах она держала большое одеяло,—
Она, она голодная была.

І нібы доўбняй убіваў фурман гэту песьню ў мае мазгі. Ён прымушаў мошэ думані аб ёй усю дарожку. Я даўна даўся: чаму гэта такая дурацкая песьня, безсмысленны набор слоў абхапіў усю Расію. Нават інтэлігентныя людзі не сьпеваюць. Ва ўсім, півань, вінавата цяперашняе нісурнае жыццё...

Праўдзіны футурызм...

Аднак ёсьць у гэтай песьні і сьмволика: ні ні уся Расія падобна няпер да вільнай галоднай кракадыля, якая ходзіць па вуліцах у «зашчытным» коліру ды «одеяло» у зубах, сваіх трымае і рвець зубамі на шматы ад голаду павят тое, што і для яды ні гадзіцца? Ці ні ўсе нішчыцца тут без толку на кожным кроку?..

Толькі на некалькі хвілін фурман ні бубніў над майм вухам сваёй кракадылай. Гэта было тады, як у яго украці пугу на станцыі. Фурман быў устрыжаны ўсёй душой. Жартычкі казавы: —«Мой конік без пугі, халера, гэта тое самае, што паравоз, пейкрэв, без машыніста. Як Бога кохай!»—у вольмі трагічнай позы таўмачу мне сваё безвыходнае становішча фурман.

Але, як раз, водзаль дарогі, на лужы, над хлябнячком пасыпалася скавінка, а ля коўшы сьмеху тое...

7 летніх хлопчыкі. Мы с фурманом падышлі да іх на ратунак. Фурман падскочыў да аднаго с пастушкоў таргавань пугу, а другія два, у салдацкіх шапках бліпах, у «хвухраячках» пачалі займацца мною, падскаківаючы з адной нагі на другую; бо ногі у іх былі босыя, чырвоныя, як буракі і патрэсканыя ад сівёру. А дзень быў вясёны, досінь халодны.

Адзін с хлопчыкаў сьпеваў мне, як певань, а другі брэхаву па-сабачаму. А павінен я казаць праўду, што у іх выходзіло досінь артыстычна, і я ім даў некалькі паперовых пятакоў. Блакітныя зочкі маленькіх артыстаў аблішчалі ад ніспадзеўнаго гонарару, і яны, ўздумалі зусім запалоніць мяне сваім мастацтвам і данай сьпеваць:

«По улицам ходила...»

Толькі раззвіліся хлопчыкі, і я махнуў ад іх у другі бок на ўцёкі. Вот куды дэбрылася сучасная «культура»!

Селяне па вёсках ловяць рыбу ручнымі бомбамі: яны глушаць рыбу, а потым бяруць рукамі столькі ўгодна. Без нішчасных выпадкаў, разуменца, ні абыходзіцца.

У м. Сосінках (Віл. пав.) нейкі абібока знайшоў такую «бутэлячку», з двума колцамі, на атародзе. Цацка яму вельмі спадабалася, цацкаўся-цацкаўся, круцічы гэтыя колцы, покуль «бутэлячка» загудзела як пчала: «з-з-з-зі!». Абібока спужаўся, выпусціў з рук «нічэстую сілу». Бухнуло і... ад абібокі асталіся «рожкі ля ножкі». Ішчэ ў «дзятак раніца 8 чалавек, а дзьве фурманкі з мукаю разбіло у трэскі».

Дзеш забудуляюцца патронамі ад вінтовак. Гэта ўжо лічэцца дзяціннай забаван. А патроны ў большай часці ні пустыя. Дзед іх разбіваюць малітвямі, кладуць у вогнішчо, каб «бухалі», і, разуменца, без «пбарнудаў» тут ні абыходзіцца.

(Далей будзе).

3. Бядуля.

На сяло.

Абы весіліва прыйшло,
Абы словко прыйшло,
Абы лімку прыйшло—
Удзку я на сяло.

Ні любіць я места—страх!
Што ні крок—высокі ўмах,
Што ні мур—то ніжкі дах
І безлюдна на людзях.

А на вёсцы—там прыстор,
А за пэчэй пачы бор,
А у бору тым птушак хор,
Міліона пачу дор.

— Удзку я на сяло,
Абы-о весіліва прыйшло!

Алесь Гарун.

Ні хапіло сілы.

(Гл. № 7.)

V.

Халодны вясенні вечар. Дробны дождж сее, як праз сіто. Хмары снусяціліся нізка над зямлею. На зямлі лужыны валы. Усе мокрае, сьцюдзенае.

На лузі, каля лесу, прытуліліся некалькі хурманак бежачау. Ваза панакрываты посьцілкамі. Пад некаторымі ваза-мі прыязаны сьвінкі, пад другімі ляжаць сабакі. Снутавыя коні шыпаюць траву тронкі воддаць. Інша далей пасенца стадо кароу.

У лесі натраекавае агоньчык. Каля агню шпарка бегаюць дзеці, падкладваючы дроў і сфаручыся паміж сабою. Тут жа сядзяць некалькі кабет. Адна з іх старэнькая, апусціла галаву, нешта шэпча і усхліпае. Малодшыя гамоняць у голас, разказваюць, як хто ўцебаў і заліваюцца плачам, альбо дзікім сьмехам.

— Усе накінулі, выскачылі голыя, — змерзнуць прыдзе-ца — плакала адна і замала рукі.

Другія яе угаварвалі.

— Пі адна-ж ты гэтакая. Усе навыскаквалі, у чым ма-ці радзіла. Што-ж рабіць, разам будзем гібець.

— Мо' хто апагануца хоп' узяў, а у нас жа вічагусінь-ка, усе дазвалі накінулі, — плакала кабет.

— Гдзе там было збірацца. Я дык, даўбог, гэта-ж ка-заць сьмешна: ні ўзяла сьвяточнай адзежы з скрыні, а коні з ануцямі на воз упакавала. А Божа ты мой! І гдзе той ро-зум падзеўся... — сьмелася адна кабет, а на вачах відаць бы-лі сьлёзы. (Ануцы татын у патрату ні пашлі; сям'я, як наш-ла, было чым погі абуваць).

Тронкі далей гарэу другі агонь. У агні стаю гарнічак; нешта есьці варылося. Каля агню сядзела некалькі мужчын і жанок. Паміж імі былі і Лукаш з Гілерыкам. Лукаш ціпер быў гэткім, як тады, калі ён падзяліўся з братамі. Што бу-дзе рабіць заўтра, як далей жыць, ён ні ведаў, як ні ведалі і ўсе тыя людзі, якіх пачаў прымуша накінуць свай родны кут ды ісьці на чужыну, марна трацячы свае сілы, дабыва-ючы кусок горкага хлеба сабе і дзецям сваім, каб падтры-маць свае цяжкае жыццё, а пасыла, калі дасыць. Бог, зноў віраюцца ў гэты дарогі, родны куток.

— Што, братка Лукаш, думаеш?.. Куды мы паедзем, як жыць будзем? А-ах, ах! От давялося!..

І стары Гілерык утараніўся на Лукаша, як бы чэкаючы ад яго такой рады, каторая паможа яму ў ціперашнім жыццю.

Лукаш падняў сваю змарнелую галаву, паглядзеў на Гі-лерыка і безнадзейным голасам прагаварыў:

— Як жыць? Як Бог дасыць. Тут ужо мы з дзядзькам нічога ні парадзім. От паедзем, покуль будучь гнаць. Нездзе прыпынімся. Няужо нам ні найдзецца мейсцо на сьвеці? Неяк мо' пражывом.

— Бог ведае, гдзе прыпынімся с сямейкай. Ніколі-б ні паехаў, але што ты зробіш — гоняць. Старому прыдзецца свае посьці завесці на чужыну. Ай, як кенска без сваёй хаты.

— Ну, нічога ні зробіш! Мо' дагэтуль яны ўжо пагарэ-лі, адно пошла застаўся.

Гілерык задумаўся.

Лукаш пашоў пад воз, гдзе ўжо лажылася спаць яго жонка з дзіцём. Малое моцна крычала; боляны хлопчык пла-каў: — Хо-ола-адна-а...

Жонка сярдавала і сама разам з імі плакала.

— Ну, пакань, Наста, годзі ўжо! І так нудна, інша пла-ча. Дай я падзяржу малог. Але дзіця ні ўціхало. Як савіны крык, цэлую ноч чуець быў яго плач. Падняліся суседзі, ка-торыя спалі блізка раімі, што зрабіць, няньчылі, насілі на ру-ках, ды нічога ні памагало. Пад дзень яно ўжо пачало кры-

чаць сінатым, топенькім галасам, а посьля і саусім заціх-ло, і толькі цяжка дыхало. Да другої ночы яно ні дажыло. На руках у Лукаша кончыло свае жыццё...

Мейсцо, гдзе стаялі бежанцы абазначылося магілкаю, з белым хваёвым крыжыкам.

VI.

Нядзель дзвё ехаў Лукаш з сваімі сябрамі, накуль ужо ззаду ні было ніякаго прыгону. Заехаўшы у вадну вёску, яны пачулі, што вёска ўжо застанавіўся і далей ні пойдзе. Ехаць жа далей было ўсё цяжэй. Харча сабе і каню зьвяліся. Коні змарыўся і ні хацеў цягнуць воза. Гэтак было ні адно у Лукаша. Усе патаміліся і хацелі сапачыць, альбо саусім за-станавіцца на мейсцы.

Сабраліся бежанцы у вадну кучку і давалі радзіца, як тут ленець зрабіць. Некаторыя раілі ехаць далей, бо, кажучь, тут і хлеба няма і рабіць ні будзе чаго. Лукаш, Гілерык і інша колькі мужчын і кабет павярда ўперліся і казалі, што далей ні паедуць.

— Тут інша — лічы — свая старонка, свае людзі, ні вель-мі дзалека да свайго кутка. А калі часам прагоняць немца, дык і вернемся скоро да дому.

На гэтым згодзіліся і пачалі шукаць будыніны, гдзе-б ім размесціцца.

У сяле было колькі хат парожных. Людзі то на службу выехалі, то, загадзе, ад вайны уцяклі. Лукаш астанавіўся ў адной з гэтых хат.

Алтыхань снакоўня ні было калі. У хаці былі толькі голыя сьценны, на зямлі навібіваны на калена ямы, усюды сьмешнае бруд. Трэба было зрабіць які-небудзь парадак. А ка-лі у хаці было трохі унарадкавана, трэба было парывіцца і аб тым, каб было што есьці сабе і коніку. А гдзе тут узяць? Заработак ні знайходзіцца, кушч і грошай ні на заўсюды хваціць. Ізноў гадаў, як пачаць, што зрабіць.

На пачасце, ці на нішчасце, — Лукашу доўга ні прыш-лося дбаць аб тым, каб як ленець самым пражыць і коніка ні прадаваць. Калі чалавеку здарыцца бежа, то ні забавіцца прышці і другая, а за ёю інша сям, і ідуць так, што адна ні кончыцца, другая пачынаецца, і ні даюць чалавеку адумацца.

Гэтак было з Лукашом. Хадзіў ён і ўсё пытаў, гдзе-б прыстаць у зароботкі і нігдзе нічога ні знаходзіў. Раз прыш-шоў да дому ды чуць ні плача: гдзе найці хлеб?

— Пайду заўтра, хоп' за хлеб буду служыць у каго-нібудзь.

Але назаўтра яму ні прышлося ісьці. Як раз бралі за-пас за тыя гады, калі і Лукашу трэба было ісьці.

— От, ціпер ні трэба зароботка шукаць, — казаў Лукаш, сядзячы на калодзі і апусціўшы галаву: — Ён жа ты ціпер будзеш жыць, Настаўка?

Жонка маучала і нешта паролася каля печы.

— Пі пудзіся вельмі, галубка. Ціпер купляй за грошы, калі есьці. Мо' будучь посьля даваць якую падпамогу. Дасыць Бог, як небудзь пражывом.

— Ды я тут то ні згину. Калі здарова, то зараблю са-ма на хлеб. Неяк будзем жыць; ні адна я такая. Але як ты... Вайна — ні жарты... Мо' ці вернемся калі... Дзіця ўжо пахава-ла... Ох, за што Бог на міне пакуту паслаў!..

У нудзе прайшоў увесь вечар. Назаўтра раніцаю Лукаш пачаў збірацца. Пачаліся прычытанні... Ён ні хацеўся яму ісьці, але нічога ні зробіш. Апошні раз пацалаваў свайго Алеся, разьвітаўся з жонкай і выйшаў з вёскі.

Шырокая дарога паміж поля, Тая дарога, каторую Лукаш ішоў, варочаючыся да дому з Японскай вайны. Лукаш ідзе борада, ні застанаўліваючыся. Рой мысляў уяўляў у галаву яго. Усё усплыло на думку. І першая служба у японскую вайну, хатнія цяжкі, першае гаспадарство, бежанство, сьмерць хлопчыка малог. Сэрца сьціснулося ад жалю. Лукаш плакаў, хоць без сьлез. За увесь гэты час ён значна пастарэў. На

твары з'явіліся глыбокія маршчыны, а на барадзе сівыя валасы. Уся хвігура яго, зданна, наменшылася. Але падзея у чалавека ўсё ж засталася.

VII.

Лукаша прызналі годным да ваеннае службы, і залічылі ў запасны полк. Вучэнне ні вельмі запікало яму: усе гэтыя штукі ён ведаў з першае службы. Бяда толькі ў тым, што сілы у яго ўжо ні было гэтулькі, як раней. Старшыя ні раз крычалі, нават штурхалі пад бакі, і таварышы па службе сімеваліся з яго. Трэба было ведаць, які Лукаш быў дома, і бачыць яго ў салдатах, каб замесціць вялікую розніцу ў гэтым чалавеку. Дома яго уважалі, лічылі за добрага, разумнага чалавека, а тут Лукаш зрабіўся напінчачом і насмешышчам. І ён горш, як аб усеім, бедаваў аб тым, што вельмі кепска жыць з чужымі людзьмі.

Лукашу часта здавалася пераносіць знявагі і папрокі. З гэтакіх адарэнняў адно больш за ўсё задзело яго за сэрца. Ехаў раз Лукаш па залезнай дарозі. У вагоне таварнага цягніва было зямат салдат. Тут былі маскале, палякі, казакі. Ехалі яны хто на пазыцыю, хто ў сваю часць, хто да дому. Наміж імі быў і Лукаш. Ён ехаў з сваёй часці ў гошпіталь.

Пачалася гутарка аб тым, як жывуць людзі ў розных губэрнях. На наш край насыпаліся парэканні, адно за другім. Тут людзі цемныя, дурныя, нігодныя, — яны гаспадарыць ні умеюць, ні хочуць на-людзку жыць, гаварыць ні умеюць...

— Ты, земляк, Мінскай губэрні? — пытаўся у Лукаша.

— Мінскай, але цяпер жыву ў Магілёўскай.

— Але... «ціпер»... ха-ха-ха-ха! — і увесь вагон аж гуу ад смеху.

— «Гата»... «ен»... — дабаўляў другі, і смех ішоў грымеу.

Доўга ішчэ сімеваліся, гаварылі, дражнілі. Лукаш стаў прытуліўшыся да сцяны і ні апрауднаўся. Ён пачуваў сібе кепска ад хворасці, а тут ішчэ смех, здыскі. Лукаш задумаўся і ў думках ні замесціў, калі праехаў тую станцыю, дзе яму граба было злазіць.

Тут на яго насыпаліся папрокі, жарты.

— «Во, глядзеця, гэта Мінская губэрні. Ну, што за астапоу. Едзе, сам ні ведае куды».

Пачалі глядзеця яго дакументы, распытвання. Лукаш гаварыў ніхвотна, вільз, відаць было што вельмі засмучуеся. На вачах у яго ішоў пачаць стройць кніны, зняважань яго, бо ён быў прыкладам на іх ранейшыя размовы. Лукаш маучаў. На вачах блішчалі слезы, і ён пасізу утрымоўваў іх, каб ні прарулі з вачэй. Толькі адзін чалавек, відаць было, разумеў яго, але ён маучаў. Вазі пад'ехалі да другой станцыі, ён з'явіўся да Лукаша.

— Ну, аазьмо, браце. Можа ты адгэтуль пойдзеш да месца? А можа педзіш назад па залезнай дарозі?

— Не, братка, падаеся мне ўжо пытанца. Той сімевалі, той гошпіталь. Ленін паводу пехатою. Адгэтуль ні вельмі далека.

Некількі верст ім граба было ісці разам. Па дарозі разгаварыліся. Лукаш гаварыў аб усеім, гаварыў ахвотна, адбрыпаючы новаму сябру ўсю сваю душу. На запятанне, чаму ён гэтакі, нісмыслы, Лукаш адказаў.

— Э, братка, ні хочацца мне з імі гаварыць, парэчыць імі. Ды што з імі гаварыць: сімевалі, самі ні ведаючы з чаго. От, абы паздыскавацца з чалавека. І гэтак усюды і заўсёды.

Доўга ішчэ гаварылі, ідучы дарогаю. З гутаркі Лукаша можна было дазнаць, што гэта найлепшы чалавек, як грамадзянін і хаебароб. Мае ён і грамадзянскую свядомасць, мае ахвоту да працы, умее хараша гаварыць роднаю мовай, мае добрае сэрца, ды толькі ні мае доўгага азыка, каб абгаварваць другіх, — нісмілай хітрасці і дурной гордасці, каб здыскавацца над другім.

VIII.

Лукаш часта пісаў да дому лісты. На свае жыццё ён ні жаліўся. Толькі часта напамінаў, што цяжка жыць на чужыні і вельмі хацелася пабачыцца з сям'ёй.

Наста, жонка яго, на новым месцы трохі абжылася. Сперша ёй было цяжка ўрываўся да новага жыцця. Але чалавек да ўсяго прывыкае. Прывыкла і Наста, хоць жыццё было цяжкае. Ведама, як жывуць бежанцы. Заўсёды нісмакоў, старанне аб заутрашнім дню. Тае падпамогі, якую давалі сям'ям бежанцаў, ні хватало. Трэба было даць самым. Хто меў сілу, таму ішчэ ні так цяжка. Наста хоць мала здабывала сваёю працаю, але на дваіх як-нібудзь хватало. Часам што-польнек заробіць, наек адтрымае — так і кідалася і чакала, калі Лукаш вернецца да дому.

Малы Алесь што дня успамінаў бацьку. З мацяраю яны талкавалі, як будучы жыць дома разам, як ён будзе з бацькам ездзіць на поле араць, як купіць яму бацька маленькага коніка, і ён будзе барамаваць.

— Падрастынеш, будзеш каровы пасьвіць. А узімку у ніколу пойдзеш. — казалі яму маці.

Алесь важна слухаў, размаўляў, як стары, і ні даваў тхнуць мацяры, пытаючыся, калі вернецца да дому бацька.

Каля году прабіло ад таго часу, як Лукаш пісаў у лісьце да дому, што ён зараз прыедзе ў гошпіталь. Рады былі матка з сынам. Але Лукаш нешта доўга ні прыезджаў. Чакалі, чакалі яго, нарэшці адтрымалі ліст, у каторым Лукаш пісаў:

«Дарагая мая Наста і сыноч Алеська! Вельмі хацеў я да вас прыехаць, але цяпер ні магу. Я трохі застудзіўся і цяпер ляжу ў бальніцы. Хвор мая ні цяжкая. Я зараз напраўляюся і тагды прыеду да дому. Ты, Настачка, ні сумуй. Глядзі Алесь. Купі яму боцікі, адзежыну, каб зімою ні застудзіўся».

У Лукаша хвор, праўда, была ні цяжкая, і ён наўперад усе прасіў, каб пусцілі да дому. Але яму ні верылі, і ўсе перавешчалі з аднаго гошпіталь у другі «на неспятаніе». Тым часам, пытаючыся на гошпіталях, Лукаш моцна застудзіўся і захварэў цяжка. У той час, калі пісаў гэты ліст яму, пісаў адзін добры таварыш, бо сам ён быў ніграматыны, ён ўжо ні мог устаць з пасьцелі. У бальніцы Лукаш пралежаў ад Грамніц аж да Хрэсцаў. К гэтаму часу ён ўжо мог хадзіць, але выздараўлення ўсё такі ні было. Ад пуды і цяжкага жыцця падпалі сухоты. К Вількадню ён выпісаўся з бальніцы і прыехаў да дому.

Вясна. Па дварэ цешла. У вёсцы ціха. Усё размыліся. Асталіся толькі малыя дзеці да старыя бабы, бо дзядом, каторы хоць крыху мог, прышлося працаваць ішоў на полі. У хаці Лукаша відаць некалькі жанок.

Лукаш ляжыць у хаці на палку і цяжка стогне. Вочы яго упалі, твар жоўты, як бруква. Ляжыць і ўсё паглядае на сваю сям'ю. З боку сядзіць Наста. Твар утуліла ў хустку, — ні то пацеры гаворыць, ні то плача. Каля хворага тупае жалчыца, сястра Насты, напраўляе падушку, падносіць вады.

Хворы нісмакоўца, наказвае, каб яго перавярнулі на другі бок, падалі вады, падвалі. Дыханне што раз цяжэйшае.

Часіны цягнуцца гадзінамі. Наста, адмытоўшыся ў куток, плача і ломіць рукі.

Лукаш павярнуў голаў, скрыўіўся, цяжка уздыхнуў, і рукою каіча к сабе жонку і хлопчыка. Ён нешта хацеў сказаць, ды толькі цяжка уздыхнуў, пацягнуўся і уставіў вочы. Яму далі свечку...

У вечар на гэтым месцы лежаў ён ўжо увабраны, накрыты белай прасьціной. Ён пакопніў гарэла свечка. Наста, чунь жывая, ляжала на печы, а малы Алесь тупаў у хаці і плакаў.

У той жа дзень Лукаша пахавалі.

Пасья сімерці Лукаша, захварэла і Наста. Пахварэла

яна нідоуга. Цераз дзёве надзеі аддала Богу душу.

Малого Алеся узяла к сабе яго цётка. Гледзячы на хлопца, яна плакала і прычытывала:

— «Ой, дзіцятко мае! Сірата бездоўная. Астаўся адзін вішчасны. Як жа ты, маленькі, жыць будзеш без іх? Хто знае, якая цібе доля спаткае? Можна і табе прыдзецца, як

бацьку твайму, бадзяцця на сьвечі, покуль ні знайдзеш долі сваёй».

Алеся, апусьціўшы галаву, стаіў, глядзеў у зямлю і рагнаў сьлезкі.

С. Міхалючэвіч. 1917 г.

Антось Галіна.

Сымон Музыка.

(Казка жыцця).

Часьць трэцяя.

V.

Час быў ранні. Вескі спалі, Ні трубіў у рог пастух, І дарогі спатывалі,— Ціха ўсё было вакол. Ад карчмы на шлях ценькамі Хтось-то сунуўся, як адань. Спалвай, с клункам за плячамі, Ні ўважаючы на рань. Шоў ён борада, азіраўся У бок стадоў і карчмы, Бы за ім адтуль хто гнаўся І згубіў яго сродзь цым. На шляху ён прышпіўся, Парэзавіўся, настаяў. Потым ён перахрысьціўся, Вольным шляхам падыбаў. У палех дзімалі віны, Нікнуў у небі зорак пас, Вот зацікалі ічасьціна Пташкі-жаваронкі ураа І віталі рань сызгую, І туман з адоў уставаў. І карону залатую Усход на лесам уздымаў.

Адунокі падарожны Усё дыбаў і ўсё дыбаў, Дэль палеў і сьвет разложны Ціхім усмехам вітаў. І быў ён худы і слабы, Вяднасьць хворасьці ў твары, І ськрозь рвань сьвавілісь драбы, Ён плаў, бедны, як стары. Толькі вочы больш гарэлі, Гэбей у лоб вайшалі мны, А з-за пазы на сьвет глядзелі С клунка кожныкі струны... Шыр палеў, павло і воля Адагрэлі яго яноў, І сьніхалі яго аболі, Ажыўшала ў сэрцы кроў. Толькі ж вост шось зацлелі Сьлабасьць вонку пачуў І у руках і на ўсім вельі І сон хлопца агарнуў, Ён з дарогі зварачаў І на сонны пад кустом Присядзе, спачынае, Ногам кройка асынае Распрасьпершыся пластом. Доўга снуў ён, як забіты. Сонце сьпало на поўдні, І судзі пад іх сардэца

Дзень лесу, аваді.

— Устань, любі!—казало сонце
— Абудзіся!—шумеў дубок.
І ськрозь травак палаконно
У твар павену вецярок.
— А-а!—Сымонка пацігнуўся.
Голаў соннюю узяў
І ні зразу схамгнуўся,
Як чаго сюды папаў.
— Дзе ж ты і што са мною?—
І прыпомнілось яму.
Як скітаўся ён с карчмою,
Як унось ён і чаму...
Але што тоў адань ці дзіво?
Ці вачэй абмылка, аман?
Бы хтось глянуў ды так хціва,
Так прыгожа і ічасьціва.
Бы душы і сэрца пан?
Штось то блізкае пачулось,
Што? ні выніць ніяк.
Узваліовало, адгугнулось,
Паліжыло у сэрцы знак.
Растрывожыло успаміны,
Што сакрамантам былі
Сэрца беднаго хланчыны
І на ўсякіх часіны
Там іскрылісь і пьвілі,
«Гэта сон міне усьнешыў»,
Сумна хлопчык парашуў,
І удыхнуў, галоўку аьвесьці,
Голас сэрца заглушыў...
— Гэй!—махнуў Сымон рукою.
Каб аб тым і ні гадань,
— Ні з маюю долі алою
У сэрцы мары гаданьці!—
Сеў і с клунка ён выймае
Рыбу, хлеб, клядзе на дол;
Ніхай Шлёма выбіне;
Шабасовы гата стол.
Толькі ж сьнедаць чуць прыб-

раўся.
Чуе—голос хтось падаў.
Бодні Сымонка закапаўся—
Ясна—а ім хтось жартаваў.
Хлопчык ускочыў, азірнуўся,
Галавой абну вакол,
Бачыў—вост узварухнуўся,
І адтуль, як сьветлы дух,
Твар прыгожы выгладзе;
Здачлелісь, смех на ім.
І Сымонку абігнае
Чуўся мілым, даратім.
— Ганна!—вырвалось у Сымона,
І назад ён крок ступіў
І стаіць, глядзіць адзіудена,
Руки сьмешна апусьціў.
— Ай, Сымон! які даўны ты!

Ганна сьмехам залілася,
І галоўка самавіта
Над травой узвілася.
І бліскалі яе вочкі,
Як у жыні васільке
Слоўкі—срэбраны звапачкі,
Шчоткі—маканы лісткі.
— Дзе спаткалісь мы... Сымонка!
Як жа ты сюды папаў?..
А як зыгнуў ад нас тонка—
Сьляху, потуту ні даў.—

Ганна борада гаварыла,
Распытоувалі сябра,
Нават тронкі пакурьыла,
Што адрокся іх двара.
— Я суніны тут абіраю,
Зірк—аж бану, хтось лязыць;
Я спужалась, страшна стало—
Мо разбойнік які сьніць.
Ды узяла міне ціканасьць,
Я падыралася бліжэй—
Гэта ж ты, й такая млінасьць
Ад істоты ўсёй тваёй!
І мне шлёда цібе стадо!
Ні пасьмела я будзіць
І гадань дзёве чакала,
«Ніхай, думаю, пасьніць».
Ці адароў жа? як лязеца?
І куды ідзе, ачым?..
Сядзьма тут!—Іна сьмешна
І сядзіна разам з ім.

— Ганна!.. Божачка Ты мілы,
Як я рады—ні ськазаць!
Я пачуўся—нібы крылы
Ты прывяла мне лятань..
Ты ні ведаеш, Ганусе!
Няжкі вылаўся мне год.
Успомню—ўвесь закалчуўся,
Сіды ідуць мае на звод.
Я быў хворы—ні пад сілу
Ды міне былі карчмы,
Жыд з мане вышпугаў жылы.
Мае жыццё было—ліма.
Я адін с... сам сабою,
Хопь вертаўся між людзей;
Толькі ў думках жыў табою.
Вашай добраю сямёю
Мілай казкою маёй.
А напер іду... усё роўна,
Толькі б вінуць мой барлог.
Толькі б с'скрынкай жыць лю-
[боўна,
Толькі б вольна жыць і моць..
— Ты абіраўся абікаванца.
На міне ты ні зважай.
Еш, Сымонка, што сьніскана?
Навараўся і дукай.
А то хочаш? будзем разам

У лесі полудзень спраўляць.
Там абіпочаць мой, пад вясам,
Дзе і сыр, блініцэ лязань.—
У шчырку старога візу
Селі, сьнедаюць яны.
І іх сэрцы агоды, сьлеву
Ціхай радасьці паўны;
Ні амаўкае іх гаворка.
Расказаў Сымон аб тым.
Як яму жылося горка.
Хто быў Шлёма і Іхім;
Як жыда нябас спраўляўшы,
Што у іх есьць чорт—каршун
І што іх—так людзі баюць—
У страшну поч бярэ ханун.
Потым сьніх Сымон панура,
І на твар яго зьлет сум.
Бы у сэрцы турба-хмура
Нацягнула чорных дум.
Ганна голаў пахіліла,
Размажала і яна,
Бы у адін іх сум акрыла
Поўдні тая нішана.
— Што ж мы змоўклі?.. Эх.

[Ганусе!]

Як падумаю, што зноў
У сьвет адзін павалаўся,—
Проста у сэрцы стыць кроў.
Я ніданна быў ічасьцівы,
Ні гадалося ні аб чым,
Ні паложу сьвет дахліны,
Як бы я і ні жыў у ім.
І у той мін дерад сабою
Толькі меў цібе адну,
Сэрце коўбілось табою.
Бы сваю апажыло аяну
У сьвечі гора і блуканья,
Толькі ж есьць канец усяму,
Наша скончыла спатканьне,
І мой дзень у тугу аьмерзанья
Зноў апусьціцца, як у німу.
Мы разьідаёмся. Дарогі
Нашы розна пабігуць,
Наміж намі есьць дарогі,
І нам іх ні абмінуць.
Мы, Ганусе,—каліні,
Адзін скраіні дзёве струны,
Іх аднакі ськрозь пугіны,
Ды ні сходзяцца яны.
У прыгодах есьць дзёве мери;
Усьміхнецца ічасьце мне,
Я ўжо мысьлю, поўны веры,—
Шчасьце пройдзе, патане.
І ад таго пачування
Сэрце болем зашчымаць,
І ад ічасьця тоў, Ганна,
Толькі цень яго стаіць.
А у нігодах—размажыць:

У імя ні веча: ён
Усе ж дзяцця я прычакаю,—
Цешуся думкаю такою.—
— Гэта—праўда,праўда мілая!
Толькі ж трэба й то сказаць:
Дау табе Богадольнасць, сілы,
Розум гэтак разважачы.
Аднаго ні дау—удачы.
Гора многа ты панес:
То абмыла—мех жабрачы,
Ні такі, Сымон, твой лес!
Ты—пакрыўджан, ты—змардо-

[ван.

Ты—«ні ў родных варанях»
У мех жабрачы талент схован.
Ды дасць волю яму Бог...
Ты паслухай: віхай ў полі
Роўна колейкі ідуць.
Ніхай дзівя струны, дзівя долі.
Песьню ў агоднясці пяюць...
А цяпер, на развітанне,
Пайрай, Сымонка, мне.
Каб мінула рызетаўанні
Нам казала аб высне.—
Слухаў ён і крэй душою,
Сьвет ханцелася абняць.
На калені стаў прад ёю.
Жыццё ей сьне аддаць.

І чароўна аймау хвалі
Пакайлісь, пацілі.
Гэта—янолы сьмераві
Радасць Божую замлі.

(Канец III ч.)

Януб Колас.

8—12 хв.—1917

Падзяка.

Тры гадкі ваіны ніскора
Неяк праявіліся
Рэкі сьлез і крыві мора
У гэты час зілосы.
І ні маза у чыстым полі
Палягао газовак,
Ды асталася даволі
І сірот і удовак
Ды пранало нмаз багачы
У ліхой гэтай буры—
Ні сьлісау-бы, мой ты браце,
На валовай скуры.
Гдзе ні глянь—равы, аконы
Ды драты казючы,
А гдзе былі-тушны, шоны—
Галавенак кучы.

Ды гдзе есьць інча будыні
На горо, на беду,
Ні запражкі, ні свацінкі,
А двароу—ні сьледу
А лясы, лясы і пунчы,
Як намаляваны,
Асталіся з вашай тушчы
Толькі нні—пазіны.

А народ тутэйшы столькі
Зазнаў гора, мукі,
Каб ні зналі яго толькі
Нашы дзеці, унукі.
А «бежанцы»-ўсакі знаець—
Як селянцы ў бочках,—
І гаруюць і марнеюць
На чужых куточках.
Ні адзін з нашаго брата
Яка ці Сымонка,
Сам гаруець тут у сьадатах,
А пад немцам—жонка.
Дык як толькі нам казалі
Што вавалі годзе,
І што нашы з немцам сталі
Гаварыць аб згодзе,—
Зашумелі нашы бранцы
І зашматлілі,
Ды ні адзін пачаў рвацца
Да Ганькі, Марылі.

І як выйшла гэта дзейка
Пад Каляды шчосці,
Дык сабраўся наш Андрэйка
Да сваіх у гэсці.
Патрулі яго і варты
Нашы прапусцілі,
Тагды немцы, як на жарты
З ім загаварылі.

«A, gut Morgen, Herr кам-
ратку.

Высьнем водкі чарку!
Мы трымалі ў парадку
Тваю гаспадарбу.
Тваю хаціну ўбогу
Чысьцілі, білілі,
Сьцэлі новую падлогу
І што тыдзень мылі.
Ды яшчэ можам пахваліцца
Прад табою самі,
Што ні маглі дахадзіцца
Мы тваёй «мадэлі»...
—«Што ты хаіу маю хатку,—
Дзякую за гэта,
А за бабў... мой ты братку,
Спытаю ў сыстэ».

8—12 хв.—1917 г. Стары Улас.

КРОНІКА.

Беларуская штотыднёвая газета «Кругіца», што да гэтаго часу выдавалася (афіцыйна) у Петраградзе пад кіраваннем ксяндза Л. Хвельмо, цяпер перанесена ў м. Мінск-Беларускі (Кольнаўская вуз, № 1, кв. 6) і выходзіць пад рэдакцыяй ксяндза В. Гадзевскаго. 24-го лістаго выйшаў № 3 газеты «Кругіца» [яна першых нумары выйшлі у Петраградзе]. С прычыны звырання праз немцаў пошты, газета часова прынямаецца і калі выйдзе чарговы нумар, — німа ведама. З № 4 «Кругіца» межае стаць газетай, галоўным чынам для каталіцкаго селянскаго люду.

«Беларускі Шлях»—новая беларуская газета у беларускай мове. 8-го [23] сакавіка вышаў першы нумар газеты. «Беларускі Шлях» мае стаць органам утвораваго ў Мінску «Мінскаго Беларускаго Прадстаўніцтва», у якасцяўчы комітэт котораго увайшлі: Н. Алексюк, Р. Скірмунт, А. Уласаў, сьвяшчэннік Кузьмінскі, ксяндз В. Гадзевскі і інш.—усяго 9-ць чалавек. (Адрэс газеты і прадстаўніцтва: Серпухоўская, д. № 12).

Газета мае быць штодзённаю.

«Белорусская Земля»—газета беларуская ў вялікарускай мове, мае выходзіць два разы на тыдзень. Адрэс: Архіерэйск. пер., 5).

Трэба зазначыць, што гэта самы нізкі спосаб пашырэння беларускаго ру-

ху. Тут заўсёды будзе больш шкоды, як карысці. Тут толькі адвечна, што праз вялікарускую (расійскую) мову дасягаецца мэта, як часам адвечна, што халодная вода сунімае боль зуба.—потым пачынаецца яшчэ горшая боль. Выдаючы беларускую газету ў расійскай мове, трэба заўсёды спадзевацца, што чытаць газету ніколі ні зацікавіцца беларусчынай і ні запытанне адкажа: «А на што нам гэта беларусчына з яе «брыдкаю» «сиро-стак» моваю? Такім чынам, падсекаецца той сук, на котрым «сядзіць» наша «Белорусская Земля».

Мы раніша засьператэем кіраўнікоў газеты ад іх памалкомага шагу і будзем заўсёды змагацца з гэтым мадэрнізацыйным спосабам паварачывання беларусаў на маскоўнаў. Зноў кажам: «Хто любіць Беларусь, а культуры і мовы не ні прымае,—той падануканец, хоць можа сам таго ні хоча, або ні ведае, бо—«хто любіць Айна Нябеснаго, а бліжняго свайго нінавідзіць,—той лідзі».

Што «земля, на котрой мы жывем» —ні польская, ні літоўская, ні вялікоруская, а несконні беларуская» —гэта добра, але пакуль землю гэтую будучы бараніць беларусам пераз «н», то яна напэўна будзе літоўская і польская, і вялікарускаю і нават літоўскаю...

Мусім зазначыць наогул, што беларусам німа жаднае патрэбы ў выданні газеты на расійскай мове. Кожная хрысціянская газета ахвотна дасць месца ўсім артыкулам, знаёмчым шырокае пра-

мадывіство з беларускім рухам. Выданне асобнай вялікарускай газеты, — гэта даражэная трата грошай. І ідэя абдзіраць хлеб у дзяцей ды ўдаць яго псам...

Памятна беларусам маскоўскай прыхільнасці.

Калі ў Расіі панаваў цар, дык нам казалі, што ў нацыянальным уніку ні паваты ні народ вялікарускі, а толькі яго цар, хоць трудна было зразумець, што забараняю вялікарускай інтэлігенцыі абстаінаць, напрыклад, нацыяналізацыю школ.

Потым, як сьцінулі ў Расіі цара, а там часам нацыяналізаванне пачало прышло, дык гэта тлумачылі тым, што кіраўніцтва ў дзяржаві захавала буржуазія ды ні ні час, моу, займацца нацыяналізаваннем вытанчым. Нось прыдуць соцыялісты, дык тыя ужо зробяць і кожнаму упаровяць.

Прышоў соцыяліст—міністр А Керэнскі і ні пагаючыся, абвешчыў, што «не отдасть достоинія революционной России и будет защищать это кровью и железом». Так патражаў ён Украіну і Фінляндзію, калі тыя павярнулі спону вялікарускай дэмакратыі ды сталі «самоопределяться». Прыхільнікі маскоўскай прыхільнасці зацікавіліся, але іх ўсцешылі тым, што Керэнскі садупаў буржуазнаму уплыву, а вось хутка прыдзе настаячыня соцыялістычнага дэмакратыя, тагды, тагды народы Расіі адтрымаюць поўную магчымасць самаадзначэння і нават менімуць падтрыманне.

Сталі чакаць і дачакаліся. Прышоў большавізм і заправалі на Беларусі т. званыя «народныя камісары Зап. Области». Настаў час сапраўднага ўладарства маскоўскай дэмакратыі. Заварушылася і Беларусь. Сабраўся першы ўсебеларускі з'езд. А велікаруская дэмакратыя праз сваіх кіраўнічых стаіла дапамагаць беларускаму нацыянальнаму вызваленню такім абычаем: «Телеграммы. Заподофронты, Полукороны Сообщите товарищам, чтобы на съезде белорусов Рады они произвели переворот умов, раскол, выяснила буржуазность ея. Это требуется. Главкозаны Мясниковы».

Гэта—спрыманне беларускаму адраджэнню, а вот дапамога: «Комиссарыятъ Внутреннихъ Дѣлъ Западной Области. 17-го декабря 1917 г., № 1425. Товарищу Резаусскому. Предписывается, нѣтъ въ своемъ распоряженіи достаточно вооруженную силу, оцѣнить аданіе, гдѣ происходитъ засѣданіе Беларускаго Съѣзда, арестовать президіумъ Съѣзда, а равно избранный имъ органъ краевой власти: отозвать со Съѣзда т. т. большевиковъ и стоящихъ на точкѣ зрѣнія Совѣтской власти, а самый Съѣздъ объявить распущеннымъ. Комиссаръ К. Ландеръ. Секретарь (подписъ ніччатыльна напісаны).

Вось гэтакі і шмат іншых, ні менш цікавых «памітак для беларусаў маскоўскай прыхільнасці» было знайдзена ў паперах «народных камісараў» пасля таго, як яны паўпекалі з Мінску перад прыходам немцаў.

Гэта трэба запамінаць і заўсёды трымаць на увазі прыказку слаўных нашых продкаў: «З маскалам дружны, а каменю за пазухой дзяржы».

Я. Л.—я.

Што робіцца у Мінску?

Вось ужо другі тыдзень Мінск жые асобным жыццём, ні маючы ні тэлеграфных, ні пачтовых зносін з друзімі гарадамі. Нідаўна, праз нямецкую ваенна-падэвую пошту, пачалі адтрымлівацца нямецкія газеты, у том ліку і газеты з Вільні. Прыходзіць беларуская газета «Гоман». Газета выходзіць двойчы на тыдзень,—кірыліцай і лацінкай.

Мінскія штодзённыя газеты друкуюць ужо тэлеграмы нямецкага генеральнага штабу.

Весткі з Расіі, якія адтрымываліся дагэтуль выпадкова і аскольнай дарогаю, былі вельмі нізкія.

У Мінск прыбыў з Вільні генерал-губернатар фон-Підліц, да якога належыць упарадкаванне грамадзянскай улады на Міншчыні. Ён прыняў цэлы рад

дэлегацый ад розных інстытутных і арганізаваных.

У Мінску пачаў сваю чынаснасць германскі ваенна-палявы суд.

4 сакавіка г.г. с прычыны замірання з Расіяй, у месцевых парывах і масах адбыліся падачныя набавленні.

Выйшлі ў свет новыя газеты ў расійскай мове. «Белорусская Земля» і «Минская Мысль».

Апошнімі днямі у Мінску навізілася шмат хлеба і мяса. Разам з тым пана на хлеб памешчала,—замяст 1 р. 50 к.—1 р., а то і 90-80 коп. за фунт. Другія прадукты трымаюцца у даўнейшай пане.

У Мінску пастаюўлена скліканне з'езда гарадскіх і земскіх самаўправаў Мінскай губ. З'езд мае разгледзіць шмат важных спраў, а у першую чаргу—харчавую і фінансовую ў звязку з новымі варункамі жыцця. Пры гарадской управі заложаа арганізаванне бюро аправаў тахічных варункаў склікання з'езду, арганізацыі справядлівага прадстаўніцтва і г. д.

Беларускі Народны Сакратарыят, які да гэтага часу ні мае свайго памешкання, чісова памешчаецца у памешканню В. К. 1-го Усебеларускаго З'езду [Паліцкая, 2-6].

«Т-во Беларускае Культуры» закладае у будынку «Беларускай Хаты» [Копны рынак, былы «амерыканскі барак»] бібліотэку-чытальню. Там жа мае у хуткім часі пачаць свае прадстаўленні Беларускі Нацыянальны Тэатр.

Беларускі кааператыў «Залатагорская Хаўрусная Крама» перавесена на Залатагорскую вуліцу. Кааператыў гэты ідзе вельмі добра. Нідаўнымі часамі адтрымаў мануфактуру і галёны, якія за падаргія цэлы прадаваліся сяброўкам к-ву.

«Залатагорская Хаўрусная Крама» мае на гэці адкрыць відаратую сталую-чайную на кааператыўных умовах.

«Гоман»

Посля трохгадовай разлукі, мы адтрымалі першую пачую вестку ад родных братоў нашых з Вільнішчыны. У рэдакцыю «Вольнае Беларусі» прынеслі Вільнюскую беларускую газету «Гоман» за 5 марца 1918 году—і праўдзінны радасны «гоман» падняўся у нас. Газета перадаецца з рук у рукі, як нешта сьвятое... Цікавіцца кожны драбнірай мілаго госьця... Чытаеш кроніку, чытаеш станіі, чытаеш паміж строк і... зусім ні

чытаеш, бо радасны перанавідае спакойнаму чытанню. І колькі гарочных дум знаёма вуліца, знаёма куток, гдзе разам шмат гадоў калісьці працавалі. Колькі успамінаў...

У артыкулах гаворыцца аб «польскіх апатытах на Беларускаю зямлю» (усё, як у нас). Але адважна пісецца «гоман» праўды нашых вільнскіх братоў па усіх дугах, пуніах і пёсках пакутнай маці-Беларусі. Беларус сам гаспадар сваей зямлі!

Б.

Беларускі тэатр.

Міхалка, камедыя на 1 дзею.

«Беларуская Хатка», што месцілася раней на Захараўск. перавул. д. № 6, рэарганізавана ціпер у культурна-працыветны клуб над найменнем «Беларуская Хата» і месціцца на Копнай плошчы у будынку, перайшоўшым да «Т-ва Беларускай Культуры» ад «Хрысціянскаго Саюза Маладых Людей», заложанага амерыканцамі.

3-го (18) сакавіка адбыўся там першы беларускі спектакль. Была пастаўлена камедыя на 1 дзею «Міхалка». Спектакль ставіла «Беларуская Вучнёўская Грамада». Гралі вучні,—гімназісты, раялісты, самінарысты і гімназісткі. Спектакль выйшаў ната добра, як для вучняў. Шкодзіла толькі тое, што артысты—аматары кепска ведалі свае ролі, а іншыя з іх ната кепска акантавалі беларускую мову і дадавалі шмат русіфізмаў.

Вучням трэ' уважней адносіцца да роднай мовы. Трэба чытаць беларускую літэратуру, вучыць вершы, а, глаўнае, паставіцца гаварыць па-беларуску у прыватным жыццю. Бывало у чахаў істнавала правіло, наваддуг катораго кожны чэх, дзе-б ён ні апынуўся і с кім бы ні меў размову, павінен быў спачатку зьвартацца па-чэшску, і толькі тагды, калі яго ні разумелі і калі піразауменне гэтае шкодзіла яго іштарэсу, толькі—тагды ён мог гаварыць іначай.

Шануйце родную мову!

Ю. В.

Рэдактар Я. Лёсік.

«Беларускі Шлях»

Новая беларуская газета.

Рэдакцыя і кантора месціцца Серпухоўская № 12.

Адчынена ад 11 г. да 2 г. што дня, апроч нядзель.